

JAKI BYŁ ORNITOLOGICZNY ROK 1995 W ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ CZĘŚCI NIZINY MAZOWIECKIEJ ?

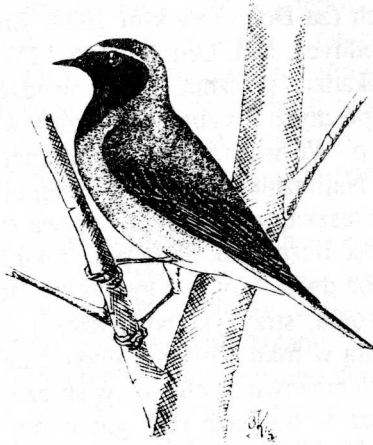
Rok 1995 przywitał nas niezbyt mroźnym styczniem. Średnie temperatury kolejnych dekad tego miesiąca wynosiły dla Warszawy $-3,2\text{ }^{\circ}\text{C}$, $-4,1\text{ }^{\circ}\text{C}$ oraz $+1,8\text{ }^{\circ}\text{C}$ (dane wg Biuletynu Agrometeorologicznego). Średnia z podanych temperatur daje wartość: $-1,8\text{ }^{\circ}\text{C}$, mieszczącą się w przedziale $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$ - $-1,5\text{ }^{\circ}\text{C}$, przyjętym jako wyznacznik zim przeciętnych (za Dombrowskim 1994: Znaczenie śródlądzia Polski jako zimowiska ptaków wodnych, Not. Orn. 35: 115-125).

Tradycyjnie już w II dekadzie stycznia, przeprowadzono akcję liczenia zimujących ptaków wodnych, drapieżnych i wybranych wróblowców. W badaniach terenowych wzięło udział 41 osób. We wschodniej i centralnej części Mazowsza akcją kierował niżej podpisany. Najliczniej zimowały następujące gatunki: krzyżówka, mewa pospolita, gągoł, śmieszka, łabędź niemy, mewa srebrzysta, nurogęs, łyska, czapla siwa i bielaczek. Dość licznie jak na tę porę roku występowały czernica, cyraneczka, perkozek i perkoz dwuczuby, a z gatunków lądowych: kos, kwiczoł, zięba, pustułka, krogulec, sójka, strzyżyk, potrzeszcz i grubodziób. Obfity nalot czeczotek i czyżyków jesienią w roku 1994 był przyczyną dość licznego zimowania obu gatunków w dolinach mazowieckich rzek w styczniu 1995 roku.

Z najrzadszych, zimujących w dolinach rzek gatunków wymienić należy, krakwę oraz podgorzałkę - 15 I 1995 na Wiśle pod Dobrzykowem niedaleko Płocka (I. Kaliszewski i P. Drozdowicz). Obaj koledzy stwierdzili ponadto 14 stycznia: ohara i orlika krzykliwego - również nad Wisłą na wysokości Kępy Polskiej. W trzech miejscach stwierdzono zimujące rożeńce: w Parku Łazienkowskim w Warszawie 14 stycznia (2 osobniki) obserwował S. Rybacki, na Wiśle w Warszawie na wysokości Siekierok 14 stycznia przebywał jeden ptak (J.P. Cygan), a na Wiśle pod Miedzeszynom - 15 stycznia M. Maniakowski stwierdził również jednego ptaka. W dolinie Wisły, pod Ciszycą, 15 stycznia odnotowano bekasika (M. Maniakowski). Na uwagę zasługuje również stwierdzenie stada kormoranów (59 osobników) na Wiśle pod Górą Kalwarią 14 stycznia (K. Krulikowski).

Ocieplenie, które nastąpiło w końcu stycznia, utrzymało się w I połowie lutego. Średnia temperatura I dekady tego miesiąca wynosiła (dla Warszawy) $+1,8\text{ }^{\circ}\text{C}$, a w II dekadzie lutego osiągnęła aż $+4,8\text{ }^{\circ}\text{C}$ (13 lutego odnotowano w wielu rejonach Mazowsza temperatury przekraczające $+11\text{ }^{\circ}\text{C}$!). Utrzymywanie się wysokich temperatur przyspieszyło przyloty i przeloty wielu gatunków ptaków. W kilkunastu przypadkach odnotowano rekordowo wczesne terminy wiosennych pojawów. Pierwsze skowronki, czajki, gęsi zbożowe oraz przelotne gągoły zauważono w północnej części Mazowsza (okolice Mławy) już 13 lutego - obserwacje K. Antczaka i P. Pagórskiego. Żurawie przyleciały 18 lutego (3 ptaki) - rejon Zalewu Zegrzyńskiego (A. Dmoch, M. Miciałkiewicz). Świstuny oraz przelotne łyski (podkreślam - przelotne, bo były również zimujące) odnotowano pod Remberto-

wem już 19 lutego, a 20 lutego przyleciały śmieszki, szpaki, pliszki siwe, zięby, śpiewaki, kosy, grzywacze, czaple siwe i kormorany (R. Buczkowski, M. Blicharski), zaś 22 lutego pojawiły się na stawach w Siedlcach głowienki i czernice (A. Goławski). Pierwsze siewki złote pojawiły się pod Mławą już 4 marca (K. Antczak), a tego samego dnia - bocian biały w siedleckim (A. Goławski).

rys. B. Kaźmierczak

W Siedlcach 2 marca obserwowano perkoza dwuczubego i pokrzywnicę; 8 marca - perkoza rdzawo-szyjego, a baka - 7 marca (A. Goławski). Samca wilgi zauważono w Mazowieckim Parku Krajobrazowym już 30 kwietnia (A. Dombrowski). Sporym zaskoczeniem były wyjątkowo wczesne stwierdzenia strumieniówek: 1 maja w Wirowie nad Bugiem (K. Sachanowicz, W. Domański) oraz 2 maja w dolinie Omulwi (Z. Kasprzykowski). Również jerzyki przyleciały wcześniej niż zazwyczaj, bo już 4 maja. Pierwsze świerszczaki stwierdzono we wschodniej części Mazowsza 5 maja, gąsiorki i jarzębatki - 10 maja, zaganiacze i łożówki - 11 maja, a dziwonie - 18 maja. Przelotnego orla przedniego odnotowano w dolinie Omulwi (Równina Kurpiowska) 11 marca - Z. Kasprzykowski.

W okresie wiosennych przelotów odnotowano dość duże stada niektórych gatunków, np. stado złożone z 1000 czajek stwierdzono 4 marca pod Mławą (K. Antczak i P. Pagórski). W dolinie Omulwi, 2 maja odnotowano na krótkim odcinku, 453 (w tym stado 240 ptaków) łączaki, ponadto stado 14 brodzieców śniadych i 11 kwokaczy (Z. Kasprzykowski). 25 maja nad stawami w Siedlcach zauważono ok. 200 jerzyków (A. Goławski). Dość późno, bo 11 czerwca stwierdzono pod Mławą stado 14 mew srebrzystych (K. Antczak, P. Pagórski). Na uwagę zasługuje późna data przelotu stadka 12 kormoranów - 1 maja, nad Omulwią (Z. Kasprzy-

kowski). Zaskakujący był bardzo słaby, wręcz niezauważalny przelot wiosenny czeczotek i jemioluszek - licznie obserwowanych jesienią w roku 1994 oraz w styczniu 1995. W okresie wiosennych przelotów odnotowano szereg interesujących spotkań. Aż trzykrotnie, w okresie 1-3 maj, odnotowano kobczyki w dolinie Bugu (T. Smoleński i R. Micialkiewicz) oraz orzelka (T. Smoleński). Jedną parę oharów stwierdzono 15 kwietnia na Wiśle pod Płockiem-Radziwie (kiedy się tu zagnieżdżą?) (I. Kaliszewski). Para perkozów rogatych była obserwowana 23-25 maja na stawach w Siedlcach, gdzie również widziano jednego ohara (K. Sachanowicz, A. Goławski). W Parku Łazienkowskim w Warszawie obserwowano 7 maja samca muchołówki białoszyjej (M. Jędrzejewski). Ostrygojada widziano 4 czerwca między innymi na stawach rybnych w Ossowie pod Wołominem (R. Buczkowski), a na stawach w Rumocze pod Mławą widziano czaplę białą (K. Antczak).

Przy okazji badań nad lęgową populacją sieweczki obrożnej w rezerwacie "Wydma Mołożewska" nad Bugiem P. Chylarecki oraz okresowo K. Sachanowicz i W. Domański notowali również ptaki przelotne. Obserwowano tu m.in. regularny przelot mewy żółtonogiej, mewy małej, rybitwy białowąsej, świergotka rdzawogardlistego, biegusa małego i malutkiego, północnego podgatunku pliszki żółtej (*M. flava thunbergi*). Ponadto stwierdzono tu 11 maja mewę siodłątą (P. Chylarecki); 14 maja przelotne rybitwy białoskrzydłe, a 2 maja - dwa nieoznaczone nury, zaś 3 maja - samicę ohara (P. Chylarecki, K. Sachanowicz). Odnotowano też pierwsze dla Mazowsza pojawy aż trzech gatunków ptaków: bernikli rdzawoszyjej (A. Dmoch, M. Maniakowski); pliszki cytrynowej (K. Sachanowicz, W. Domański, P. Chylarecki) i birginiaka (M. Maniakowski). Po 121-letniej przerwie odnotowano również orła cesarskiego (A. Górski).

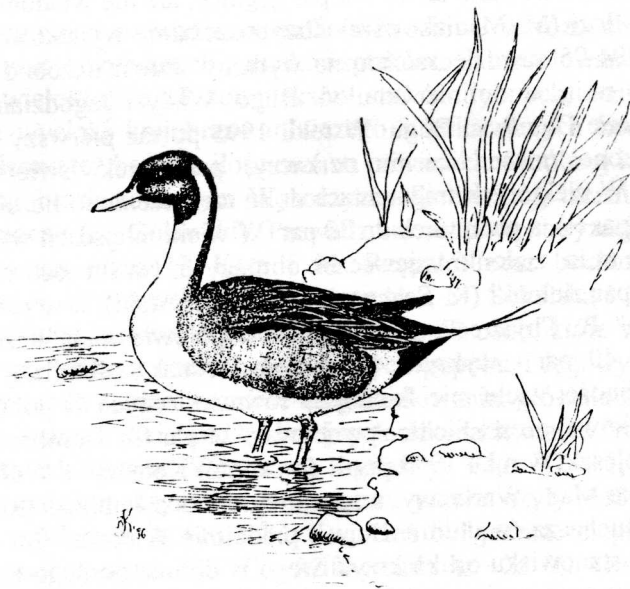

rys. B. Kaźmierczak

W okresie lęgowym prowadzono badania ilościowe w różnych środowiskach oraz inwentaryzację wybranych gatunków ptaków. Skontrolowano w większości przypadków wielokrotnie 18 kompleksów stawów rybnych, fragmenty 10 dolin rzek, znaczne wycinki krajobrazu rolniczego i kilka dużych kompleksów leśnych. Przeprowadzono też badania ilościowe na powierzchni próbnej koło Ogrodnik (11 km²) w krajobrazie rolniczym Wysoczyzny Siedleckiej, łącznie 10 kontroli dziennych i 3 nocne (A. Goławski). Prowadzono też inwentaryzację bociana czarnego (koordynowaną przez H. Kota i M. Rzępałę) oraz bociana białego (koordynowaną przez A. Brzozowskiego, G. Połutrenko, M. Sokólską i M. Rzępałę). W badaniach awifauny lęgowej uczestniczyło około 60 osób, które wyjątkowo wcześniej wyruszyły na liczenia naszych regionalnych populacji lęgowych. Większość gatunków przystąpiła bardzo wcześniej do gniazdowania, głównie z uwagi na wysokie temperatury marca i kwietnia. W kolejnych dekadach marca średnie temperatury dla centrum Mazowsza (Warszawa) wynosiły: +4,6 °C, +1,7 °C oraz +2,6 °C. W końcu marca maksymalne temperatury przekroczyły +13 °C - np. 24.03. odnotowano w Warszawie +13,3 °C. Kwiecień był jeszcze cieplejszy, np. 20.04. maksymalnie odnotowano +20 °C a 22 kwietnia aż +25 °C. Obfite opady deszczu, które nasilały się w II połowie kwietnia, trwały przez cały maj i czerwiec. Był to z pewnością korzystny czynnik sprzyjający zwłaszcza przedstawicielom siewkowców i niektórych kaczek. W końcu czerwca wylało wiele rzek, np. w dolinie Bystrzycy (gm. Borki, woj. lubelskie) stwierdzono na rozlewiskach koncentracje siewkowców - tak lokalnych, gniazdujących czajek i rycyków jak również rozpoczynających migrację kwokaczy, brodzieców leśnych i brodzieców śniadych (A. Dombrowski). Wspomniane już ocieplenie (w lutym i marcu) sprzyjało przyspieszeniu gniazdowania większości wcześniej przylatujących gatunków. Przykładowo już 30 marca na terenie Mazowieckiego Parku Krajobrazowego wykryto gniazdo żurawia z jednym jajem (W. Sobociński).

Regionalna Kartoteka Faunistyczna ciągle „pęcznieje” a rok 1995 był jeszcze owocniejszy niż rok poprzedni. Przybyły m.in. nowe stanowiska lęgowe czapli siwych, łabędzi niemych, krakw, śmieszek, rybitw rzecznych, błotniaków łąkowych i stawowych, żurawi, zielonek, srokoszy i kłaskawek. Wiele z nich mogło być wcześniej przeoczonych, ale z pewnością trwa od conajmniej dziesięciu lat ekspansja terytorialna oraz ilościowa wymienionych gatunków. Natomiast stwierdzona dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych tendencja wzrostowa bąka i kulika wielkiego jest wyraźna i również miała miejsce w roku 1995. Tylko na stawach w Siedlcach wykryto 6-8 par bąka (K. Sachanowicz, A. Goławski). Natomiast zaskakujące jest bardzo powolne tempo ekspansji wąsatki i gęgawy na wschód od Wisły. W roku 1995 odnotowano tylko dwa pewne, nowe stanowiska wąsatki na tym terenie (w granicach Mazowsza) - na stawach w Borkach (A. Dombrowski) oraz na stawach rybnych w Siedlcach 7 par (A. Goławski, K. Sachanowicz, A. Dombrowski). Na starorzeczach Wkry i Narwi pod Modlinem (w okresie

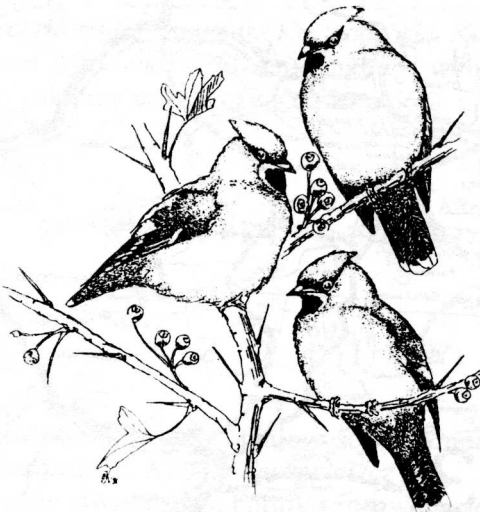
12-29 maja) obserwowano aż do 7-8 par gęgawy, ale nie wiadomo czy i ile wyprowadziło tam lęgi (M. Maniakowski). Przypuszczalnie wyjątkowo obfitym opadom w latach 1994-95 zawdzięczać można wyraźny wzrost liczebności krwawodzioba odnotowany m.in. w dolinie Omulwi, Bugu, Wisły i Jagodzianki oraz cyranki - m.in. w dolinie Omulwi i Bugu. W roku 1995 po raz pierwszy na tak dużą skalę przeprowadzono nocne liczenia derkaczy, przepiórek, świerszczaków i strumieniówek. W niektórych fragmentach dolin rzek oceniono liczebność derkacza na powyżej 50 par (!), a przepiórek do 20 par. W wielu miejscach wykryto też znaczne koncentracje m.in. zielonki i sieweczki obrożnych. Na stawach w Siedlcach gniazdowało 7-8 par zielonki (K. Sachanowicz, A. Goławski), a w rezerwacie "Wydma Mołożewska" P. Chylarecki oszacował w I połowie maja liczebność sieweczki obrożnej na 40 par - wykryto 42 gniazda. Jednak najbardziej zaskakujący był wzrost liczebności wielu miejskich (czy również leśnych ?) populacji pleszki, np. tylko w środkowej części Siedlec przebywało 15 par (A. Dombrowski). O znacznej liczebności pleszki w roku 1995 pisali do centrali Koledzy z Wołomina, Ostrołeki, Łosic, Mińska Maz., Warszawy, a spoza regionu - z Lublina. Odkryto też 2 nowe stanowiska puchacza (w dolinie Bugu i pradolinie Wieprza - M. Piotrowska) oraz po I nowym stanowisku orlika krzykliwego w dolinie górnego Kostrzynia (S. Michalak) i rybitwy czarnej w gm. Nowodwór (woj. lubelskie) - A. Dombrowski. Na uwagę zasługuje przypuszczalnie lęgowe stanowisko sowy błotnej w Mazowieckim Parku Krajobrazowym (W. Sobociński) i również na tym terenie - błotniaka zbożowego (K. Sambor). Na mazowiecką listę gatunków lęgowych wpisano w roku 1995 dwa nowe gatunki: wodniczkę i brodzca pławnego. Ponowna inwentaryzacja bociana czarnego wykazała, jak dalece zmienił się obraz rozmieszczenia tego gatunku w porównaniu z latami 80. Dopiero zakończenie tej akcji w roku 1996 pokaże dokładny obraz rozmieszczenia i umożliwi dokładną ocenę liczebności bociana czarnego w regionie. Również (po 10 latach) ponownie oceniono liczebność kraski na Równinie Kurpiowskiej (A. Górski, C. Kazało) oraz w Puszczy Białej (A. Dmoch). Liczebność kurpiowskiej populacji wynosiła w roku 1995 około 60-70 par - wykryto 40 zajętych dziupli (10 lat wcześniej: 90-100 par), natomiast w Puszczy Białej - 10-12 par (A. Dmoch). Na wszystkich obszarach zaznaczył się więc znaczny spadek liczebności. Oprócz inwentaryzacji tego gatunku, szczegółowe badania populacyjne kurpiowskiej populacji, kontynuował A. Górski. Natomiast D. i M. Bukacińscy prowadzili badania populacyjne nad mewami gniazdującymi na wyspach środkowej Wisły pod Kobylnicą i Dęblinem. Bogumiła Olech kontynuowała swoje wieloletnie badania karpinowskiej populacji gołębiarza. Sezon lęgowy rozpoczął się wyjątkowo wcześniej i bardzo późno się zakończył, bowiem 7 października odnotowano na stawach w Raszynie pod Warszawą perkoza dwuczubego z 4 pisklętami (J. Dyczkowski).

rys. B. Kaźmierczak

Przeloty jesienne (a właściwie letnie) przyniosły szereg ciekawych spotkań. Na Narwi pod Ostrołęką (Łęg Przedmiejski) 5 lipca odnotowano młodocianego ohara (Z. Kasprzykowski), a 15 lipca nad Bugiem w Mołożewie obserwowano 5 biegusów krzywodziobych i mewę białogłową (A. Goławski, Z. Kasprzykowski). Na stawach w Rumocce pod Mławą 15 sierpnia widziano czapłę purpurową (K. Antczak, P. Pagórski). Od początku sierpnia do końca września odnotowano czaple białe w wielu miejscach Niziny Mazowieckiej, np. 1 września aż 6 osobników na stawach w Siedlcach (A. Goławski, K. Sachanowicz). W okresie 1 sierpnia - 31 października zorganizowano nad Wisłą koło Góry Kalwarii kolejny obóz ornitologiczny kierowany przez członków Koła Naukowego Leśników SGGW z udziałem członków Studenckiego Koła Ornitologów WSR-P w Siedlcach. W czasie obozu chwytano i obrączkowano wróblowce i siewkowce. Obserwowano m.in. ślepowrony (max. 4 os. - A. Goławski), sokoła wędrownego, czaple białe, ostrygojady, rybitwy wielkodziobe, rybołowy, biegusy małe, zmienne i malutkie. Dość późno, bo 8 października obserwowano jedną rybitwę czarną (M. Maniakowski). Dość często kontrolowano jesienią również Zbiornik Zegrzyński - m.in. obserwowano tu 11 listopada około 150 kormoranów (A. Goławski i inni). Na podwarszawskim odcinku Wisły (Świdry-Błota) w okresie sierpień-listopad nieregularne (co 7-14 dni) obserwacje prowadzili T. Smoleński, R. Miciałkiewicz i G. Leszczuk. Odnotowano m.in. rybitwy wielkodziobe, rybołowy i piaszkowce. Ostatnie jerzyki widziano w Mławie jeszcze 15 września (K. Antczak, P. Pagórski), w Warszawie - 21 sierpnia (J. Dyczkowski). Natomiast ostatnie kobuzy i dymówki

obserwowano 7 października w Raszynie (J. Dyczkowski). Ostatnie oknówki były widziane 21 września pod Rembertowem (R. Buczkowski). Do interesujących obserwacji należy zaliczyć stwierdzenie przedstawiciela zachodnioeuropejskiego podgatunku raniuszka (raniuszek czarnobrewy) - zauważonego 26 listopada oraz stadka 10 wążatek - 27 października pod Zieloną (M. Sielecki). Na Równinie Kurpiowskiej, 17 listopada przebywało stado 17 kulików wielkich (A. Dombrowski i A. Górski), a 2 listopada bernikla białolica w Siedlcach (A. Gołowski). Podobnie jak w roku poprzednim, odnotowano jesienią roku 1995 dość obfity nalot czeczotek i jemiołuszek.

rys. B. Kaźmierczak

Grudzień roku 1995 był wyjątkowo mroźny: średnie dekadowe temperatury notowane w centrum Niziny Mazowieckiej wynosiły: $-4,7^{\circ}\text{C}$; $-2,9^{\circ}\text{C}$; -8°C . Najmroźniejsze były pierwsze dni grudnia ($-9,7^{\circ}\text{C}$ w Warszawie już 6 grudnia) oraz ostatnie dni roku: 29 grudnia zanotowano w Warszawie temperaturę: $-24,2^{\circ}\text{C}$. Według nieoficjalnych ale wiarygodnych informacji, był to najmroźniejszy - w naszym regionie - grudzień w ostatnich 100 latach (!). Pomimo znacznego ochłodzenia, odnotowano w różnych miejscach Niziny Mazowieckiej przeszło 40 spotkań strzyżyków (niekiedy stadka do 3 osobników). Ponadto 16 grudnia na Wiśle koło Kępy Zawadowskiej przebywało 10 cyraneczek (J. Dyczkowski), 9 grudnia - 2 paszkoty pod Rembertowem (R. Buczkowski), zaś 8 grudnia kopciuszka w Sulejówku widział M. Sielecki. Ostatni dzień roku, tzn. 31 grudnia przyniósł m.in. obserwację rudzika w Klarysewie koło Konstancina-Jeziornej (J. Dyczkowski). Ocieplenie nastąpiło dopiero ... w kwietniu roku 1996, tzn. kiedy kończę pisanie niniejszego sprawozdania. Ale o tym - w następnym "Kulonie".

Andrzej Dombrowski